

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ג

שם השיעור: נבואה והתגלות בספר בראשית
שם המרצה: ד"ר יושי פרג'ון yoshifa@gmail.com

האם האבות היו נביאים

אברהם – התגלויות רבות ודו-צדדיות

1. אברהם נקרא נביא – בראשית כ', ז

ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך וחינה ואם אינך משיב דע כי מות תמות אתה וכל אשר לך.

2. דוגמה לדיאלוג בין ה' לבין אברהם – בראשית י"ח

(יז) וי"י אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עשה: (יח) ואברהם הוה ויהי לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גווי הארץ: (יט) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמו דרו י"י לעשות צדקה ומשפט למען הביא י"י עלי-אברהם את אשר-דבר עליו: (כ) ויאמר י"י ועקת סדם ועמרה פי-גרה וחסאתם כי כבדה מאד: (כא) ארדה-גא ואראה הפצעתה הפאה אלי עשו | פלה ואם-לא אדעה: ... (כג) ויגש אברהם ויאמר האף תספה צדיק עם-רשע: (כד) אוילי גש חמשים צדיקים בתוך העיר תספה ולא-תשא למקום למען חמשים הצדיקים אשר בקרבה: (כה) חלה לך מעשתי כדבר הזה להמית צדיק עם-רשע והיה כצדיק רשע חלה לך השפט פל-הארץ לא יעשה משפט: (כו) ויאמר י"י אם-אמצא בסדם חמשים צדיקים בתוך העיר ונשאתי לכל-המקום בעבורם: (כז) ויען אברהם ויאמר הנה-גא הואלתי לדבר אל-אדני ואנכי עפר ואפר: (כח) אוילי יקרו חמשים הצדיקים חמשה התשחית בחמשה את-פל-העיר ויאמר לא אשחית אם-אמצא שם ארבעים וחמשה: (כט) ויסף עוד לדבר אליו ויאמר אוילי ימצאון שם ארבעים ויאמר לא אעשה בעבור הארבעים: (ל) ויאמר אל-גא יחר לאדני ואדברה אוילי ימצאון שם שלשים ויאמר לא אעשה אם-אמצא שם שלשים: (לא) ויאמר הנה-גא הואלתי לדבר אל-אדני אוילי ימצאון שם עשרים ויאמר לא אשחית בעבור העשרים: (לב) ויאמר אל-גא יחר לאדני ואדברה אד-הפעם אוילי ימצאון שם עשרה ויאמר לא אשחית בעבור העשרה:

יצחק – התגלויות חד-צדדיות

3. ההתגלויות יצחק אינן כוללות דיבור של יצחק עם ה' – בראשית כ"ו

(א) ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם וילך יצחק אל-אבימלך מלך-פלשתים גרה: (ב) וירא אליו י"י ויאמר אל-תירד מצרימה שכן בארץ אשר אמר אליך: (ג) גור בארץ הזאת ואהנה עמך ואברכה פי-ך ולזרעך אתו את-פל-הארצת האל והקמתלי את-השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך: (ד) והרביתי את-זרעך ככוכבי השמים ונתתי לזרעך את פל-הארצת האל והתברכו בזרעך כל גווי הארץ: (ה) ועקב אשר-שמע אברהם בקולי וישמר משמתי מצותי חסותי ותורתיי:

יעקב – התגלויות בעיקר בחלום

4. חלום הסולם – בראשית כ"ח

(יב) ויחלם והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלהים עלים וירדים בו: (יג) והנה י"י נצב עליו ויאמר אני י"י אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתנה ולזרעך: ...

5. חלום הצאן – בראשית ל"א

(י) ויהי בעת יחם הצאן ואשא עיני וראו בחלום והנה העתדים העלים על-הצאן עקדים גמדים וברדים: (יא) ויאמר אלי מלאך האלהים בחלום יעקב ואמר הגני: (יב) ויאמר שא-נא עיניך וראה פל-העתדים העלים על-הצאן עקדים גמדים וברדים כי ראיתי את פל-אשר לבן עשה לך: ...

6. החלום לפני הירידה למצרים – בראשית מ"ו

(ב) ויאמר אלהים | לישראל במראת הלילה ויאמר יעקב | יעקב ויאמר הגני: (ג) ויאמר אנכי האל אלהי אביך אל-תירא מרעה מצרימה כי לגוי גדול אשימך שם: (ד) אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלה גם-עלה ויוסף ישית ידו על-עיניך:

האם יוסף היה נביא?

חלומות יוסף ופתרונם

7. חלומותיו של יוסף – בראשית ל"ז

(ה) ויחלם יוסף חלום ויגד לאחיו ויוספו עוד שָׁנָא אִתּוֹ: (ו) ויאמר אליהם שמעו־נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלַמְתִּי: (ז) וְהִנֵּה אֲנִי חֹנֵן מְאֹד מֵאֵלֵימָם בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה קָמָה אֵלַי וְגַם־נִצְבָה וְהִנֵּה תֹסְבִינָה אֵלַי מִתְּחִיבֵיכֶם וְתִשְׁתַּחֲוּוּ לְאֵלַי: (ח) ויאמרו לוֹ אָחִיו הַמְלִיךְ תְּמַלִּיךְ עָלֵינוּ אִם־מְשׁוֹל תִּמְשַׁל בָּנוּ וְיוֹסֵפוּ עוֹד שָׁנָא אִתּוֹ עַל־חֲלֻמְתּוֹ וְעַל־דְּבָרָיו: (ט) ויחלם עוד חלום אחר ויוספר אתו לאחיו ויאמר הִנֵּה חֲלֻמְתִי חֲלוֹם עוֹד וְהִנֵּה הַשָּׂמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַד עֶשְׂרֵי כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוּיִים לִי: (י) ויוספר אל־אָבִיו וְאֶל־אָחִיו וַיַּגְעֲרֻוּ אֹתוֹ וַיֹּאמְרוּ לוֹ מָה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר

חָלַמְתָּ הַבּוֹא נְבוֹא אֲנִי וְאִמְךָ וְאֶחָיִךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אַרְצָה: (יא) וַיִּקְנְאוּ־כּוֹ אָחִיו וְאָבִיו שָׁמַר אֶת־הַדְּבָר: ... (יב) וַיֵּרָאוּ אִתּוֹ מִרְחֵק וּבְטֶרֶם יִקְרַב אֲלֵיהֶם וַיִּתְנַפְּלוּ אִתּוֹ לְהִמָּוֶה: (יג) ויאמרו איש אל־אָחִיו הִנֵּה בָעַל הַחֲלֻמּוֹת הַלַּיְלָה בָּא: (כ) וַעֲתָה לָכֵן וְנִהְיֶה וְנִשְׁלַכְהוּ בְּאֶחָד הַבְּרוֹת וְאִמְרָנוּ חֵיהָ רָעָה אֲכַלְתָּהּ וְנִרְאָה מִה־יְהִי חֲלֻמְתּוֹ:

8. מה ראה יוסף לספר לאחיו את חלומותיו? ר' אשר בן יחיאל, פירוש הרא"ש, בראשית ל"ז, ה

ויוסיפו עוד שְׁנָא אִתּוֹ. ואם תאמר איש כמוהו כיוסף נבון וחכם איך היה מספר חלומותיו לעיני אחיו אחר שהיה יודע שהיו שונאין אותו על חלומותיו ועל דבריו ובכל יום היה מוסיף קנאה בינו וביניהם. ויש לומר דיוסף היה בר חכים ורואה באספקלריא המאירה ואמר' הכובש נבואתו במיתה פירוש המעלים ומכסה את הנבואה שהראו לו מן השמים חייב מיתה בידי שמים אמר מוטב שאפול בידי אדם ומספק אנצל בידי שמים משאפול בידי שמים הלילה נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו:

9. האחים חשדו שהחלומות מלמדים על תאוות שלטון – ר' אברהם בן הרמב"ם, בראשית ל"ז, ה

ויאמרו לו אחיו וג' – (אמרו לו) לא ראית חלום זה אלא לפי שמחשבתך מסובבת בהקיצך להתקדם ולהשתרר עלינו אין אדם רואה חלום אלא מהרהורי לבו... והוא המובן מביאור המתרגם במאמרו המלכו את מדמה לממלך [עלבא] וגם מה שאמר (הכתוב) ויוספו עוד מחזק לפירוש זה (כלומר שנאו אותו) על חלמתיו אשר מורה [שחשדו בו] ממחשבה מוקדמת אשר הביאה לידי ראית חלום זה...

10. האחים חשדו שיוסף המציא את החלומות – אברבנאל לבראשית ל"ז, ט:

ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלומות הלזה בא רוצה לומר העושה החלומות מעצמו כחפצו הנה הוא בא ועתה לכו ונהרגהו וגומר ואז נראה איך יתקיימו חלומותיו כי היה דעתם של אלו שהחלומות שהיה מספר יוסף לא חלם אותם מעולם אבל שהוא מזדונו וגובה לכבו ממציא אותם החלומות

11. התגשמות חלומותיו של יוסף – פירוש דעת זקנים לבראשית ל"ז:

(ז) והנה אנחנו מאלמים אלומים – ובענין שחלם עלה לגדולה כדכתיב ויצבור יוסף בר. (ט) והנה השמש והירח וגו' – ב"ר כשאמר לו יהושע לשמש שמש בגבעון דום לא רצה לעמוד עד דאמר ליה ולא כסף זביניה דאבא את פי' וכי אינך עבדו של יוסף דכתיב והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחווים לי. ויהושע מזרע יוסף דכתיב למטה אפרים הושע בן נון מיד ויעמוד השמש.

האם נכון לראות את חלומות יוסף כנבואה?

12. לא החלום מעיד על קשר לאלוהים אלא דווקא היכולת לפתרו – בראשית מ'-מ"א

חלומות שר המשקים ושר האופים: (מ', ח) ויאמרו אליו חלום חלמנו ופתר אין אתו ויאמר אליהם יוסף הֲלוֹא לְאֱלֹהִים פְּתוּרִים סִפְרוּ־נָא לִי: (ט) ויוספר שְׁרֵי־הַמְּשָׁקִים אֶת־חֲלֻמּוֹ לְיוֹסֵף... (יב) ויאמר לוֹ יוֹסֵף זֶה פְּתוּרָנוּ בְּעוֹדוֹ שְׁלֹשֶׁת יָמִים יִשָּׂא פָרְעֹה אֶת־רֵאשִׁית וְהַשֵּׁיבֹה עַל־פְּנֵיךָ וְנָתַתָּ כֹּס־פָּרְעֹה בְּיָדוֹ כַּמְּשַׁפֵּט הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיִיתָ מְשַׁקֵּהוּ: ... (טז) וַיֵּרָא שְׁרֵי־הָאֹפִים כִּי טוֹב פְּתָר וַיֵּאמְרוּ אֶל־יוֹסֵף אַף־אֲנִי בְּחֻלּוֹמִי... (יח) וַיַּעַן יוֹסֵף וַיֹּאמְרוּ זֶה פְּתוּרָנוּ שְׁלֹשֶׁת הַסִּלִּים שְׁלֹשֶׁת יָמִים הֵם: (יט) בְּעוֹדוֹ שְׁלֹשֶׁת יָמִים יִשָּׂא פָרְעֹה אֶת־רֵאשִׁית מִעֲלֵיךָ וְתִלְהָה אוֹתָהּ עַל־עֵצֶיךָ וְאָכַל הָעוֹף אֶת־בְּשָׂרָהּ מִעֲלֵיךָ: (כ) וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי... (כא) וַיֵּשֶׁב אֶת־שֵׁר הַמְּשָׁקִים עַל־מִשְׁקָהוּ וַיִּתֵּן הַכֹּס עַל־יָדָיו פָּרְעֹה: (כב) וְאֵת שֵׁר הָאֹפִים תִּלְהָה כַּאֲשֶׁר פְּתָר לָהֶם יוֹסֵף:

חלום פרעה: (מ"א, טו) ויאמר פרעה אל־יוֹסֵף חֲלוֹם חֲלַמְתִּי וּפְתָר אֵין אִתּוֹ וְאֲנִי שָׁמַעְתִּי עֲלֶיךָ לֵאמֹר תִּשְׁמַע חֲלוֹם לְפָתַר אִתּוֹ: (טז) וַיַּעַן יוֹסֵף אֶת־פָּרְעֹה לֵאמֹר בְּלִעְדֵי אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת־שְׁלוֹם פָּרְעֹה: (יז) וַיַּדְבֵּר פָּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף בְּחֻלּוֹמָיו... וַאֲמַר אֶל־הַתְּרַטְמִים וְאֵין מַגִּיד לִי: (כה) ויאמר יוסף אל־פָּרְעֹה חֲלוֹם פָּרְעֹה אֲחָד הוּא אֵת אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֲשָׂה הַגִּיד לְפָרְעֹה: ... (כח) הוּא הַדְּבָר אֲשֶׁר דְּבַרְתִּי אֶל־פָּרְעֹה אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֲשָׂה הַרְאָה

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ג

אֶת־פְּרַעָה: ... (לב) וְעַל הַשָּׁנֹת הַקְּלוּם אֶל־פְּרַעָה פַּעַמִּים כַּיֵּנְכֹן הַדְּבָר מֵעַם הָאֱלֹהִים וּמִמֶּהָר הָאֱלֹהִים לַעֲשֹׂתוֹ: ... (לח) וַיֹּאמֶר פְּרַעָה אֶל־עַבְדֵי הַנְּמֻצָא כִּזָּה אִישׁ אֲשֶׁר רִית אֱלֹהִים בּוֹ: (לט) וַיֹּאמֶר פְּרַעָה אֶל־יֹסֵף אַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֹתָהּ הוֹדִיעַ אֶת־כָּל־זֹאת אֵיךְ־נִכְוֶן וְתַכֶּם כְּמוֹד:

האם דברי פרעה על יוסף כפותר חלומות מלמדים שהיה נביא?

13. פרעה רואה את יוסף כאיש אשר רוח אלוהים בו" בראשית מ"א

(לח) וַיֹּאמֶר פְּרַעָה אֶל־עַבְדֵי הַנְּמֻצָא כִּזָּה אִישׁ אֲשֶׁר רִית אֱלֹהִים בּוֹ: (לט) וַיֹּאמֶר פְּרַעָה אֶל־יֹסֵף אַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֹתָהּ הוֹדִיעַ אֶת־כָּל־זֹאת אֵיךְ־נִכְוֶן וְתַכֶּם כְּמוֹד:

14. יש ביוסף רוח נבואה – תרגום אונקלוס לבראשית מ"א, לח

וַאֲמַר פְּרַעָה לַעֲבָדָהּ הַנְּשַׁפַּח כְּדִין גָּבַר דִּי רִית נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בֵּיהָ:

15. יוסף היה נביא בן נביא ונביאה – שו"ת הרב"ז חלק א (אורח חיים, יורה דעה) סימן נז

יש להוכיח שגם יוסף הצדיק... גם עליו היה שורה רוח נבואה, כמבואר בתרגום אונקלוס ובתרגום יונתן בן עוזיאל... אף שדעת הרמב"ם... דרוח הקודש לחוד ונבואה לחוד... מכל מקום מהתרגומים לא מוכח כן... הרי להדיא שרוח הקודש ונבואה הכל אחד הוא... ואם כן, יוסף הצדיק נביא בן נביא ובן נביאה היה.

16. רוח הקודש אינה נבואה – ר' אברהם בן הרמב"ם לבראשית מ"א, לח-לט

איש אשר רוח אלהים בו – כלומר כח אלוהי נוסף על כח המדע אשר על ידו השיג מה שהשיג לגלות ולדעת נסתרות אשר קרוב אל הנבואה... ורוח נבואה אינה נבואה גמורה אלא כח של נבואה. ומאמרו אליו אחרי הודיע אלהים וג' מתאים למה שאמר [אל] עבדיו איש אשר רוח אלהים בו לפי שזו השפעה אלוהית כמו שאמר הוא (יוסף עצמו) הל[ו]א לאלהים פתרנים לא המצאה מדעית כמו שנראה מדברי המפרשים.

17. ליוסף הייתה חכמה רבה – שד"ל לבראשית מ"א, לח-לט

אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת – הכוונה – אחרי שידעת והבנת כל זה, ואין הכוונה ממש שידע כל זה בנבואה, שא"כ אין מכאן ראיה שאין נבון וחכם כמהו, כי נבואה לחוד וחכמה לחוד.

ההתגלויות בספר בראשית: מאברהם ועד ליוסף

18. היעלמות ה' לאורך ספר בראשית – י' גרוסמן, יעקב: סיפורה של משפחה, עמ' 36-37,

511-512

התהליך הרחב שספר ראשית עובר, מהתערבות גלויה של ה' במציאות, אל עבר אחריות שעוברת אל האדם כאשר ה' משגיח ופועל בהיחבא ומציץ מן החרכים. אברהם זוכה לאורך סיפוריו להתגלויות חוזרות, ואפילו לביקור של ה' ופמלייתו באוהלו. יוסף לעומת זאת, אינו זוכה להתגלות כלל, אלא רק לחלומות... ההשגחה מלווה את יוסף בנסתר. הדמויות הן אלו שצריכות לפענח ולהבין זאת.

מחזור סיפורי יעקב מבחינה זו נטוע בתווך: בין אברהם ליוסף; בין ההתגלות הגלויה להשגחה הנסתרת. יעקב זוכה להתגלויות אך באופנים מצומצמים ממה שזכה אברהם. המלאכים עולים על הבמה באופן אינטנסיבי בסיפור יעקב, והם מהווים מעין התגלות ממצעת.

גם בסיפורו של יצחק יש גם התגלות פותחת. כל עניינה של התגלות זו הוא להסיט את יצחק מהדרך שבה בחר ללכת. בעוד יצחק ביקש לרדת מצרימה בשל הרעב, עצר אותו ה' ודרש ממנו להישאר בארצות גרר. אווירה זו מתאימה למחזור סיפור אברהם, שבו ה' בא לבקר את אברהם באוהל ומבשר לו על העתיד לקרות לאשתו... בכך אפוא סיפורו של יצחק נפתח בצביעתו כבן של אברהם, אך נחתם בצביעתו כאביו של יעקב.

האם האמהות היו נביאות?

19. כל האמהות היו נביאות – סדר עולם רבה (ליינר) פרק כא

ומנין שכל האבות והאמהות נקראו נביאים, שנאמר ויתהלכו מגוי אל גוי ומממלכה אל עם אחר וגו', אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו (דברי הימים א טז).

20. רק שרה מופיעה ברשימת שבע הנביאות – תלמוד בבלי מסכת מגילה דף יד עמוד א

תנו רבנן: ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל... שבע נביאות מאן נינהו? שרה, מרים, דבורה, חנה, אביגיל, חולדה, ואסתר.

21. שרה הייתה האישה היחידה שה' דיבר עמה – תלמוד ירושלמי (ונציה) סוטה ז כא טור ב/ה"א

רבי יוחנן בשם רבי לעזר בי רבי שמעון לא מצינו שדיבר המקום עם אשה אלא עם שרה בלבד והא כתיב אל האשה אמר הרבה ארבה וגו' אמר רבי יעקב דכפר חנין על ידי התורגמן והא כתיב ויאמר יי' לה שני גוים בבטןך אמר רבי בא בר כהנא הדיבור נפלה לה.

האם שרה הייתה נביאה?

22. שרה הייתה נביאה גדולה מאברהם – שמות רבה (שנאן) פרשת שמות פרשה א

ויאמר אלהים אל אברהם אל ירע בעיניך [על הנער ועל אמתך כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקלה] (בראשית כ"א, יב), מכאן אתה למד שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות.

23. נבואת שרה – בראשית י"ח

(א) וַיֵּרָא אֵלָיו י"י בְּאֵלֵי מִמְרָא וְהוּא יִשָּׁב פֶּתַח הָאֵקֶל פְּחֹם הַיּוֹם. (ב) וַיֵּשָׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים עִלָּיו... (ט) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אֵיךְ עָרְהָ אֲשַׁמְךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בְּאֵקֶל. (י) וַיֹּאמֶר שׁוּב אֲשׁוּב אֵלֶיךָ כְּעַתְּ חַיָּה וְהִנֵּה בֵּן לְשָׂרָה אֲשַׁמְךָ וְשָׂרָה שֹׁמֵעַת פֶּתַח הָאֵקֶל וְהוּא אֶחְרָיו. (יא) וְאֶבְרָהִם וְשָׂרָה זָקֵנִים בָּאִים בְּיָמִים קְדָל לְהִיט לְשָׂרָה אֶרֶח פְּנֵשִׁים. (יב) וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אֶחְרִי בְּלִתי הִיטָה לִי עֲדָנָה וְאֵדִנִי זָקֵן. (יג) וַיֹּאמֶר י"י אֶל אֶבְרָהִם לְמָה זֶה צָחַקְתָּ עָרְהָ לֵאמֹר הֲאֵף אֶמְנָם אֵלֶד וְאֵנִי זָקֵנָתִי. (יד) הֲיִפְלֵא מִי"י דָּבָר לְמוֹעֵד אֲשׁוּב אֵלֶיךָ כְּעַתְּ חַיָּה וְלְשָׂרָה בֵּן. (טו) וַתִּכְחַשׁ שָׂרָה לֵאמֹר לֹא צָחַקְתִּי כִּי יִרְאֶה וַיֹּאמֶר לֹא כִּי צָחַקְתִּי.

24. על ידי בעלה? ר' טוביה בר אליעזר, שכל טוב (בובר) לבראשית י"ח, טו (כרך א' עמ' 28)

א"ר יודא בר סימון מעולם לא נזקק הקב"ה להשיח עם אשה אלא עם זו הצדקת וכמה (סרסורין בדבר) [כרכורין כרכר] בשביל להשיח עמה, ואף היא ע"י עילה, ואני אומר ע"י בעלה.

25. אברהם ולא ה' הוא שמדבר עם שרה – בראשית רבתי (אלבק) י"ח, טו (עמ' 92)

ויאמר לא כי צחקת. אמר לה אברהם דברי המקום ודכריך דברי המקום אמת ודכריך בדאים.

האם רבקה הייתה נביאה?

26. נבואת רבקה – בראשית כ"ה

(כב) וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם בֵּן לְמָה זֶה אֲנֹכִי וַתִּלְחַךְ לְדָרֶשׁ אֶת י"י. (כג) וַיֹּאמֶר י"י לָהּ שְׁנֵי גֹזִים [גויים] בְּבִטְנָהּ וְשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֶּעֵיךְ יִפְרְדּוּ וְלֵאמֹם מְלֵאִם יִאֲמָצוּ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר.

27. האם רבקה זכתה לנבואה? מדרש תהלים ט', ה

אמר ר' לוי כתיב: "ויאמר ה' לה שני גוים בבטןך". מה אמר לה? מסתורין זה אני מגלה לך: ראשית גוים עתיד לצאת ממך, שנאמר (ירמיה ב', ג): "קדש ישראל לה' ראשית תבואתו" [ואולי גם: "ראשית גויים עמלק"?] י"פ].... רבי אלעזר בשם רבי יהושע אמר מעולם לא נזקק הקב"ה לסוּח עם אשה אלא עם אותה צדקת ואף היא על ידי עילה. ר' בשם ר' יוסי אמר על ידי שם בן נח.

28. רבקה עצמה זכתה לנבואה – ר' אברהם בן הרמב"ם לבראשית כ"ה, כג

שהתנהגה היא בדרך הנבואה כדי שיתגלה לה סוד הענין. ואין בזה דוחק שהרי הגר כבר נתגלה לה בשעת הריונה עתידות זרעה ואין רבקה במדריגתה פחותה ממנה וזה הוא הקרוב יותר אל פשט המקרא.

29. רבקה הלכה לשם בן נח – רש"י לבראשית כ"ה, כב-כג

ותלך לדרוש – לבית מדרשו של שם. ויאמר י"י לה – לשם אמר רוח הקדש, והוא אמר לה.

30. רבקה הלכה לאברהם – אברבנאל לבראשית כ"ה, כג

ואמנם למי דרשה רבקה ההודאה הזאת אחרי שהיא לא היתה נביאה? וחז"ל אמרו שהלכה לדרוש בבית מדרשו של שם ועבר ושם אמר לה בשם י"י "שני גוים בבטןך". ויותר נכון לומר שהלכה אצל אברהם, שעדין היה חי, לדרוש את י"י מאתו. ושהוא השיבה בדבר השם: "שני גוים בבטןך"...

31. רבקה הלכה לאחד מהנביאים באותו הזמן – רשב"ם לבראשית כ"ה, כב-כג

לדרוש את י"י – אל הנביאים שבאותן הימים, כדכתיב: לדרוש את י"י מאתו (מלכים א' כ"ב:ח'), וכת': כי יבא אלי העם לדרוש אלהים (שמות י"ח:ט"ו). ויאמר י"י לה – על ידי נביא.

32. רבקה הלכה לנביא ואולי אפילו שאינו יודע את שם ה' – רד"צ הופמן, בראשית כ"ה, כב

ותלך לדרוש וגו' – אין הכתוב מבאר לאן הלכה רבקה כדי לדרוש את ה'... מסתבר שהיו כהנים נוספים "לאל

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ג

עליון", בדומה למלכי־צדק מלך שלם. קרוב לחשוב שהלכה אל שם או אל אברהם... ברם, גם אם הכהנים או הנביאים של אותם הימים לא ידעו את שם ה', יכול הכתוב לציין את התשובה־הנבואה שניתנה לה לרבקה כתשובת ה', שכן אותו ה' אשר נעתר לו ליצחק, הוא אשר רצה להודיע לרבקה את עתיד בניה, כדי שתדע כיצד לחנכם.

מה פשר הספק ביחס לנבואת רבקה?

33. חוסר רצון להניח שה' דיבר עם אישה – שכל טוב (בובר) בראשית כ"ה, כג

ויאמר ה' לה. לא שנזדקק דבר קדשו ממש להשיח עם אשה מעולם זולתי עם שרה כדדרשי', אלא ע"י שם בן נח כהן צדק...

34. הלשון "לדרוש את ה'" מתאימה יותר לפנייה לנביא מאשר לפנייה לה'

שמואל-א ט', ט: לְפָנַיִם בְּיִשְׂרָאֵל פֶּה אָמַר הָאִישׁ בְּלִבּוֹ לְדָרוֹשׁ אֱלֹהִים לָכוּ וְנִלְכָּה עַד הָרָאָה כִּי לְנָבִיא הַיּוֹם יִקְרָא לְפָנַיִם הָרָאָה.

מלכים-א י"ד, ה: וי"י אָמַר אֶל אַחִיהוּ הַנָּה אֲשֶׁת יִרְבֵּעַם בָּאָה לְדָרוֹשׁ דָּבָר מֵעַמֶּךָ אֶל בְּנֵה כִּי חָלָה הוּא... מלכים-א כ"ב: ה) ויאמר יהושפט אל מלך ישראל דָּרֹשׁ נָא כִּיּוֹם אֶת דָּבָר י"י. ו) ויקבץ מלך ישראל את הנביאים פְּאָרְבֵּעַ מֵאוֹת אִישׁ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הַאֲלֹהִים עַל רַמַּת גִּלְעָד לְמַלְחָמָה אִם אֶחָדָל וַיֹּאמְרוּ עֲלֵה וַיִּתֵּן אֲדָנָי בְּיַד הַמֶּלֶךְ. ז) ויאמר יהושפט האין פה נביא לי"י עוד ונדרשה מאתו. ח) ויאמר מלך ישראל אל יהושפט עוד איש אחד לדרוש את י"י מאתו וַאֲנִי שָׁנְאֵתִיו כִּי לֹא יִתְנַבֵּא עָלַי טוֹב כִּי אִם רָע מִיִּכְיָהוּ בֶן מְלָה...

הניסוח המשונה של נבואת רבקה

35. עשו עתיד לעבוד את יעקב – מדרש אגדה (בובר) בראשית כ"ה

ורב יעבוד צעיר. עשו יעבוד ליעקב.

36. כפל משמעות תחבירי: ורב יעבוד צעיר – מי יעבוד את מי? רד"ק לבראשית כ"ה, כג

ורב יעבוד צעיר – לא זכר עמהם מלת 'את' שהיא מורה על הפעול. והנה הדבר מספק ולא באר מי יעבד את חברו, הרב את הצעיר או הצעיר את הרב. אלא שיש בו מעט ביאור, כי ברוב הפועל הוא הראשון, אלא בדברים שאין לספק בהם, כמו אבנים שחקו מים (איוב י"ד, יט), מים תבעה אש (ישעיהו ס"ד, א). והיה זה שלא התבאר הענין בנבואה הזאת, לפי שפעמים יעבד הרב את הצעיר, כמו שהיה בימי דוד, ופעמים יעבד הצעיר את הרב כמו שהוא היום. ומעט הביאור שיש בנבואה זו, כי רוב הימים הרב יעבד את הצעיר, לפיכך היה הפועל ראשון. וכן יהיה אחר שוב שבותנו.

37. כפל משמעות לקסיקלי: המילה רב פירושה הרבה? בראשית זוטא, כ"ה, כג (עמ' קפ"ו)

ורב יעבד צעיר... כלומר, הרבה תהיה עבודת הצעיר.

38. חוסר בהירות עלילתי: מיהו הרב? ר' חיים בן עטר, אור החיים, בראשית כ"ו, יט:

אנכי עשו בכורך – פי' להיות שקנה הבכורה מעשו הנה הוא נעשה עשו לצד בחינת הבכורה כי (לא) [לה] יקרא עשו בכורו.

האם כל מי שזוכה לדבר ה' הוא נביא?

האם אבימלך ולבן היו נביאים?

39. אלוהים מתגלה לאבימלך – בראשית כ'

(א) ויסע משם אברהם ארצה הנגב וישב בין קדש ובין שור ויגר בגרר. (ב) ויאמר אברהם אל שרה אשתו אחתי היא וישלח אבימלך מלך גרר ויקח את שרה. (ג) ויבא אלהים אל אבימלך בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הִנֵּה מֵת עַל הָאִשָּׁה אֲשֶׁר לָקַחְתָּ וְהוּא בְּעֵלְתָּ בְּעַל. (ד) וַאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ וַיֹּאמֶר אֲדָנָי הֲגוּי גַם צָדִיק תִּהְרַג. (ה) הלא הוא אמר לי אחתי היא והיא גם הוא אמהרה אחי הוא בתם לְבָבִי וּבְנִינִי כִּפִּי עֲשִׂיתִי זֹאת. (ו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאֱלֹהִים בַּחֲלוֹם גַּם אֲנֹכִי יָדַעְתִּי כִּי בְתָם לְבָבְךָ עֲשִׂיתָ זֹאת וְאֶחְשֶׂךָ גַּם אֲנֹכִי אוֹתָךְ מִחֲטוֹ לִי עַל כֵּן לֹא נִתְּתִיךָ לְנֹגֵעַ אֵלֶיהָ. (ז) וְעַתָּה הֲשִׁיב אֲשֶׁת הָאִישׁ כִּי נָבִיא הוּא וַיִּתְפַּלֵּל בְּעַדָּךְ וַחַיָּה וְאִם אֵינְךָ מְשִׁיב דָּע כִּי מוֹת תְּמוֹת אֶתָּה וְכָל אֲשֶׁר לְךָ.

40. התגלות אלוהים ללבן בחלום הלילה – בראשית ל"א

(כד) ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה ויאמר לו השקמך לך פן תדבר עם יעקב מטוב עד רע... (כו)

ויאמר לבן ליעקב מה עשית ותגנב את לבבי ותנהג את בנתי פשעיות חרב. (כז) למה נחבאת לקרן ותגנב אתי ולא הגדת לי ואשלקך בשמחה ובשרים בתך ובכנור... (כט) יש לאל ידי לעשות עמכם רע ואלהי אביכם אמר אמר אלי לאמר השמר לה מדבר עם יעקב מטוב עד רע... (לו) ויחר ליעקב וירב בלבן ויען יעקב ויאמר ללבן מה פשעי מה חטאתי כי דלקת אחר... (מב) לולי אלהי אבי אברהם ופחד יצחק היה לי פי עתה ריקם שלחתי את עניי ואת יגיע פפי ראה אלהים ויזכח אמש.

41. אבימלך ולבן נחשבים כנביאי אומות העולם – בראשית רבה לבראשית כ' (ג) [ה]

ויבא אלהים וגו' בתלום הקילה... מה בין נביאי ישראל לנביאי אמות העולם, רבי חנינא בר פפא ורבנן, רבי חנינא בר פפא אמר משל למלך שהיה נתון הוא ואוהבו בטרקלין, וילון מנח ביניהם, כל זמן שהיה רוצה לדבר עם אוהבו היה קופל את הוילון ומדבר עמו, אבל לנביאי אמות העולם אינו מקפל אותו אלא מדבר עמם מאחרי הוילון. ורבנן אמרי למלך שהיה לו אשה ופילגש, כשהוא הולך אצל אשתו הוא הולך בפרהסיא, וכשהוא הולך אצל שפחתו הולך במטמוניות. כך אין הקדוש ברוך הוא נגלה על אמות העולם אלא בקילה (במדבר כ"ב:כ): ויבא אלהים אל בלעם לקלה, (בראשית ל"א:כ"ד): ויבא אלהים אל לבן הארמי בתלום הקילה, ויבא אלהים אל אבימלך בתלום הקילה.

42. ה' התגלה רק למען האבות – מדרש תנחומא (ורשא) פרישת ויצא יב [ל"א, כד].

ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה זה אחד משני מקומות שטמא הטהור כבודו בשביל הצדיקים, כאן, ובמקום אחר ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה (בראשית כ) בשביל שרה...

43. ה' לא התגלה לאבימלך ולבן – ר' עובדיה ספורנו, פירוש לבראשית כ', ג

ויבא אלהים אל אבימלך – כענין שנאמר בלבן (בראשית ל"א:כ"ד) ובבלעם (במדבר כ"ב:כ), ולא נזכר בהם אז "וירא אליו", ולא "מראות אלהים", ולא דבור, כמו שנזכר באבות ובשאר הנביאים... כי אמנם לא נראה האל יתברך כלל אז, אבל בא אליהם קול אומר בלבד.

הנביא בין שליח למתפלל

44. מה משמעות הקביעה של ה' שאברהם הוא נביא? בראשית כ', ז

ועתה השוב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך וקחה ואם אינך משיב דע פי מות תמות אתה וכל אשר לך.

45. תפקידו של הנביא להתפלל – רס"ג, בראשית כ', ז

ואומר כי נביא הוא – אינו נתינת טעם להחזרת האשה, אלא נימוק למה שאמר ויתפלל בעדך, כלומר: מפני שהוא נביא תפילתו נשמעת...

46. הנביא השליח והמתפלל – י' מופס, "בין דין לרחמים: תפילתן של נביאים", תורה נדרשת,

41–40

הרואה רק את צד השליחות שיש בנבואה לא ראה כלום. הנביא – לא תפקיד אחד לו, אלא שני תפקידים. מצד אחד הוא המבשר הסביל של הדיבור האלוהי, שופר לפורענות ולמידת הדין. אבל מצד אחר, הוא המליץ העצמאי בבית דין של מעלה, המנסה לקרוע את רוע הגזרה בעזרת כלי זינו היחיד – התפילה והבקשה הנבואית. הוא שליח בית דין אל הנתבע, אבל שליחותו חוזרת אצל בעליה הראשון – והפעם הוא איננו שליח בית דין, אלא שליח הנתבע, המנסה להמתיק את הדין. התפקיד השני הזה דורש גבורה נפשית ללא גבול ועצמאות המצפון והדעה, שהרי הנביא מתנגד לבשורה אשר הוא עצמו בישר! ... ואפשר אפילו לטעון כי תפקיד התפילה קודם לתפקיד השליחות בתולדות הנבואה. הלא אברהם אבינו לא היה שליח (כי עדיין לא היה עם) ובכל זאת נקרא נביא, ונביאותו באה לידי ביטוי אך ורק בתפילתו. וכן הכתוב אומר: "ועתה השוב אשת-האיש כי-נביא הוא ויתפלל בעדך וקחה" (בר' כ, ז).

47. אין בספר בראשית נביאים שליחים – רמב"ם, מורה הנבוכים (אבן תיבון) חלק א' פרק סג:

איש שיתפאר בנבואה לאמר שהאלוה דיבר אליו ושלחו לא נשמע זה כלל קודם משה רבינו. ואל יטעך מה שבא ב'אבות' מזכרון דבר האלוה להם והראותו אליהם; שאתה לא תמצא הענין ההוא מן הנבואה לקרוא לבני אדם או להישיר זולתם עד שיאמר אברהם או יצחק או יעקב או מי שקדם לבני אדם "אמר לי האלוה עשו כך" או "לא תעשו" או "שלחני אליכם" - זה לא היה כלל; אבל היה הדיבור להם במה שהיה מיוחד להם לא דבר אחר – רצוני לומר בשלמותם והישירה למה שיעשו ובשרם במה שיגיע אליו ענין זרעם לא זולת זה; והם היו מישרים בני אדם על דרך עיון ולמוד...

48. אין אותות נבואיים בספר בראשית – י' קויפמן, תולדות האמונה הישראלית, א', ג' עמ' 732–733

התגלות האלהים למשה בלבת האש מתוך הסנה... היא ראשית התגלות האלהים לישראל בתקופת יציאת מצרים. ובהתגלות זו נשלח הנביא-שליח הראשון, ראשון בתולדות ישראל ובתולדות העולם... בכל ספר בראשית אין אנו מוצאים נביא-שליח. ...בס' בראשית מסופר הרבה על פעולתו הנפלאה של האלהים בקרב בני האדם, על מעשי חסדו וזעמו. אלהים ומלאכיו מתגלים לבני אדם ופועלים נפלאות לעיניהם. גם דבר אנשי האלהים וברכתם וקללתם פועלים בדרך הפלא. אבל אין בכל הסיפורים האלה שום ספור על פלא-אות: פלא, שעשה איש-אלהים לאמת את שליחותו. הפלא-אות הראשון נעשה על ידי משה. זהו הפלא-האות הראשון בתולדות-העולם... הפלא-האות הוא לואי לנבואה השליחית בכל הדורות.

סיכום: מה למדנו על הנבואה בספר בראשית?

1. בספר בראשית יש נביאים, שהרי ה' מכנה את אברהם 'נביא'.
2. ה' מדבר בספר בראשית גם עם אנשים שבוודאי אינם נביאים, כמו אבימלך או לבן.
3. בעצם, ה' מתגלה בצורה פחות ופחות מוחשית לאורך ספר בראשית:
  - 1- בסיפורי אברהם בנבואות רבות,
  - 2- בסיפורי יצחק בנבואות מעטות,
  - 3- בסיפורי יעקב בעיקר בחלומות נבואיים ובמלאכים,
  - 4- בסיפורי יוסף בעיקר באמצעות חלומות עתיד ורמזים.
4. אז מה, בכל זאת, ההבדלים בין מי שהוא נביא בספר בראשית למי שאינו נביא?
  - 1- ה' מתגלה לנביא באופן תדיר אבל למי שאינו נביא הוא מתגלה לצורך דוחק.
  - 2- הנביא בספר בראשית יכול לפנות לה' בתפילה וה' ישמע את תפילתו. ובעצם, **תפילה והתגלות הם שני חלקים משלימים של תופעת הנבואה.**
5. עם הקדשת משה לנבואה נולד סוג חדש של נביא: **הנביא השליח** – זה שנשלח על ידי ה' להעביר את דבריו אל בני האדם במקום לדבר איתם ישירות.
6. ואם אין בבראשית נביא שליח, גם אין **מופתים**, שהרי התפקיד של המופת הוא להוכיח שה' באמת התגלה לנביא השליח.